

Evje og Hornnes kommune
- hjertet i Agder

Kommunedelplan for kulturminner 2019 -2024

Vedtatt i Kommunestyret 28.02.2019, PS 4/19

Innhold

1.BAKGRUNN OG PLANTYPE	3
1.1 PLANFORSLAG	3
1.2 GJENNOMFØRING	4
1.3 PLANTYPE OG AVGRENsing	5
1.4 DEFINISJONER	5
1.5 PLANPERIODE	5
1.6 VISJON OG MÅL	5
2.OVERSIKT OVER KULTURMINNENE	6
2.1 KORT HISTORIE	6
2.2 FORNMINNER	6
2.3 INDUSTRIELLE KULTURMINNER.....	8
2.4 KOMMUNIKASJON OG FERDSLSVEGER	11
2.5 BYGNINGSMILJØ	16
2.6 KULTURLANDSKAP	20
2.7 KRIGSMINNER ETTER 2. VERDENSKRIG	21
2.8.MUSEER OG OPPLEVELSESSENTER	22
2.9 IMMATRIELL KULTURARV OG LØSE KULTURMINNER	24
3.PRIORITERINGER	27
4.HANDLINGSPROGRAM	27
VEDLEGG 1 - TILTAKSLISTE	28

Forsidebilde: Geir Daasvatn

Hotel Dølen (Foto fra Alf Georg Kjetså)

1. BAKGRUNN OG PLANTYPE

1.1 Planforslag

Det er et nasjonalt mål at kommunene skal ha kunnskap om og oversikt over verneverdige kulturminner. I de nasjonale forventningene (vedtatt 12. Juni 2015) står det at kommunene har hovedansvaret for å identifisere, verdsette og forvalte verneverdige kulturminner i tråd med nasjonale mål.

Gjennom kultur oppleves glede, trivsel og sosialt fellesskap. Kultur i vid forstand er en stor bidragsyter til økt livskvalitet. Gjennom et godt og aktivt kulturliv skapes positiv identitet til sted og miljø, noe som er viktig for alle. Et godt oppvekstmiljø og et godt kulturliv er ofte avgjørende for bosetting.

Kommunen har fra tidligere en sektorplan for kultur 2010-2020 og en kommunedelplan for "Idrett, friluftsliv, fysisk aktivitet og folkehelse- lokale og sentrale kulturarenaer 2014-2017".

Kommunedelplanen som nå er utarbeidet er en kommunedelplan etter § 11-1 i plan- og

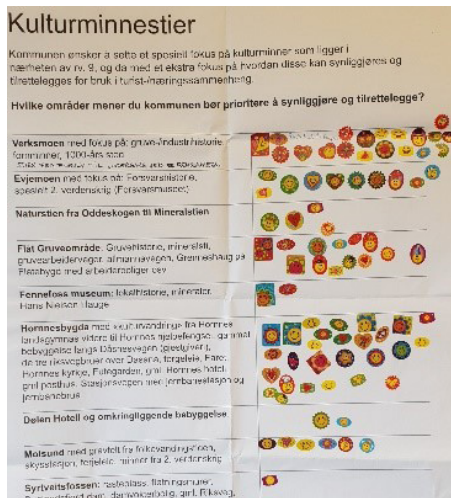
bygningsloven.

Det er lagd et forslag til handlingsdel med tiltaksplan som skal kobles mot økonomiplanen ved årlige rullinger. Både kommuneplan, økonomiplan, regionale og statlige retningslinjer legger føringer for arbeidet med kulturminner.

Plan- og Bygningsrådet har vært styringsgruppe med innstillingsmyndighet overfor kommunestyret. Enhet for Drift og Forvaltning har koordinert planarbeidet, med Plan- og Miljøleder som prosjektleder.

Prosjektgruppen for denne planen er satt sammen slik:

- » Siv Therese Kile Lie, Prosjektleder
- » Ivar Haugen, Representant fra Sogelaget
- » Olav Arne Haugen, ressursperson GIS-Oppmåling
- » Irene Falck Jensen, Enhetsleder for kultur
- » Owe Wathne, Politisk representant
- » Søren G. Hodne, Politisk representant

Konkurranse Lag kulturminnesti vinn 1000 kr!

Evje og Hornnes kommune lagar nå ny kommunedelplan for kulturminner. I den forbindelse arrangeres ein konkurranse hvor din klasse kan vinne 1000 kroner.

Konkurranse går ut på å fortelle oss:

-> Hvordan meiner du/dere ein kulturminnesti skal se ut?

-> Hvilke kulturminner kommunen skal vise frem?

Se baksida for hvilke område dere kan lage stier i.

Dere kan velge selv hvordan dere vil presentere forslaget, for eksempel tegningar, power-point, postere, fotografier, film, modeller osv. Merk forslaget med navn og klasse.

For å finne ut mer om kulturminner og finne kulturminner på kart:

<http://www.miljostatus.no/tema/kulturminner/>

Dere kan score ekstra bonuspoeng hvis dere finner kulturminner som ikke er registrert i kartet.

Konkurranse avsluttes fredag 13. oktober 2017. Da må forslaget være levert til din lærer. Alle forslagene blir stilt ut på Evje og Hornnes Bibliotek, og vinneren blir kåret i desember.

Lykke til!

1.2 Gjennomføring

Oppstart av planarbeid ble vedtatt av Kommunestyret, PS 3/17, 16.02.2017.

Samtidig med oppstartsmeldingen ble et forslag til planprogram lagt ut på høring i perioden 21.02.2017 til 04.04.2017. Planprogrammet ble vedtatt av Kommunestyret PS 32/17, 15.06.2017, og kunngjort i Setesdølen. Innbyggerne og andre interesserte ble invitert til å komme med innspill innen 29.09.2017. I mellomtiden ble det gjennomført en kulturminnedag, 9. september, og folkemøte 31. september 2017.

På folkemøtet var en representant fra kulturminnevernavdelingen i Aust-Agder Fylkeskommune tilstede for å informere om hvorfor planarbeidet er så viktig.

Kulturminnedagen ble gjennomført på Hornnes hjelpefengsel i samarbeid Sogelaget, Hornnes hjelpefengsels venner og Grobott 4H. Arrangementet ble nominert til årets kulturminnedag i Norge sammen med 4 andre arrangementer.

Det var stort engasjement og mange møtte opp. De fikk høre om fengselets historie og de fikk med seg informasjon om kommunens planarbeid. Fremmøtte kunne stemme på hvilken kultursti de mente kommunen burde prioritere.

I tillegg har skolene blitt engasjert gjennom en konkurranse. Konkurransen gikk ut på å komme med forslag til kulturminnestier og hvordan disse kan opparbeides. Det var klasse 7B på Evje Barneskole som ble vinner av konkurransen med sitt bidrag "Kultursti Fennefoss".

Riksantikvaren gjennomførte i perioden 2015-2017 et kunnskapsløft innenfor kulturminneforvaltningen, der de blant annet gir tilskudd til kulturminnearbeidet. Mer og mer av forvaltningen av kulturminnene skal over til kommunen, og det er derfor viktig at administrasjon og lokale politikere har et større eierforhold til dette. Kommunene skal selv definere hvilke kulturminner de mener er verneverdige og som skal inngå i kommunedelplanen.

1.3 Plantype og avgrensing

Planen vil ta for seg kulturminner fra eldre og nyere tid. Kulturminne fra før år 1537 blir regnet som eldre tid, og blir i denne planen omtalt som fornminner. Kulturminner yngre enn 1537 blir regna som nyere kulturminner.

En kommunedelplan for kulturminner er en tematisk kommunedelplan og kan inneholde retningslinjer for kommunal saksbehandling. Vern av kulturminner ut over dette må sikres juridisk gjennom kommuneplanens arealdel eller reguleringsplaner.

Kulturminneplanen skal være førende for all bygge- og plansaksbehandling i kommunen. Planen bygger på tidligere kommunedelplan for museum, kulturminne og kulturmiljø 2003-2006 og Kulturplan 2010-2020.

1.4 Definisjoner

Kulturminnelovens § 2 gir definisjonen av et kulturminne:

«Med kulturarv menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Med kulturmiljø menes hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.»

Fornminner

Dette er automatisk fredet kulturminner fra før reformasjonen i år 1537.

Nyere kulturminne

Alle kulturminner som er yngre enn 1537 defineres som et nyere kulturminne. Hvis et stående byggverk er fra perioden 1537-1649, er det automatisk fredet, dersom ikke annet er bestemt av vedkommende styringsorgan. Bygninger, anlegg og miljøer, yngre enn 1649, kan fredes gjennom enkeltvedtak etter kulturminneloven. De kan også defineres som bevaringsverdige etter plan- og bygningsloven.

Faste og løse kulturminner

Det er to hovedtyper av de materielle kulturminnene, de løse og de faste. Kulturminner i denne planen er faste. Løse kulturminner er gjenstander, objekter man kan flytte på og ta med seg, feks løst inventar i bygninger og gjenstander fra utgravninger.

Immatrielle kulturminner

Dans, sang, musikk, håndverk, husflid, dikt og språk er eksempler på immaterielle kulturminner.

Kulturlandskap

Et landskap som helt eller delvis er blitt omformet fra den opprinnelige naturtilstanden på grunn av menneskers virksomhet.

Offentlig vern

Det kan være kulturminner, bygninger og andre faste kulturminner, som det offentlige eier eller har vedlikeholdsansvar for. Kulturminner skal bevares, men trenger ikke ha samme funksjon som tidligere, stå i sitt opprinnelige miljø eller ha en museal funksjon. I kommuneplanen kan verneverdige miljøer legges inn som «hensynssone kulturmiljø». Dette trenger ikke bety vern, men at kulturminnet må dokumenteres før endring eller fjerning.

SEFRAK

SEFRAK er et landsdekkende register over eldre bygninger og andre kulturminner. Bygningene er i utgangspunktet ikke tillagt spesielle restriksjoner, men registreringen fungerer mer som et varsko om at kommunen bør ta en vurdering av verneverdien før det eventuelt blir gitt løyve til å endre, flytte eller rive bygningen. I hovedsak bygninger bygd før 1900. For bygninger eldre enn 1850 må det gjøres en vurdering av verneverdien, jmf. Kulturminnelova §25.

1.5 Planperiode

Kulturminneplanen for Evje og Hornnes kommune går fra 2019-2024. Tiltaksdelen skal rulleres hvert år sammen med økonomiplanen.

1.6 Visjon og mål

Kommuneplanens samfunnsdel har et eget satsingsområde som heter kultur, fritid og frivillighet. Ett av målene er at kommunen skal ha en aktiv bruk av vår lokalhistorie og kulturarv. Kommunedelplanen skal sette kulturminner på en tydelig dagsorden.

Tiltaksdelen skal hjelpe oss til å prioritere mellom alle de flotte kulturminnene vi har i kommunen, slik at de blir synliggjort og tilrettelagt for vedlikehold og bruk. Større fokus på lokalhistorie skal bidra til å styrke lokal identitet og tilhørighet.

2.OVERSIKT OVER KULTURMINNENE

2.1 Kort historie

Fra gammelt av har sentrumsområdene i kommunen vært et krysningspunkt mellom nord og sør, øst og vest, og har derfor lange tradisjoner som knutepunkt for ferdsel og kultur. Ikke minst har dette ført til påvirkninger utenfra. Gruvedriften satt sitt preg på kommunen og Setesdal forøvrig, og ga utspring til annen kultursøge i området, slik som dampbåt-trafikken på Otra (1868) og Setesdalsbanen (1896). På grunn av Flåt gruve og Evje Nikkelverk ble Falconbrigde Nikkelverk lokalisert til Kristiansand i 1929. Tettstedet Evje vokste frem som stasjonsby på Setesdalsbanen og har i ettertid utviklet seg som et handelssenter for indre Agder.

2.2 Fornminner

Gravfelt

Det mest synlige gravfeltet ligger på Verksmoen. Gravene er datert fra Romersk jernalder og folkevandringstiden. Før Evje nikkelverk dumpet slagg over store deler av feltet, var dette det største gravfeltet i Setesdal.

Etter nedleggingen av nikkelverket har området vært under utbygging av nye industritiltak, slik at flere av gravhaugene er vekk. Av de haugene som er tilbake, er den såkalte Kongshaugen den best bevarte og synlige. (Det er også gravhauger ned mot det gamle ferjeleiet, men disse er ikke registrert). Gravfeltet ble restaurert og tilrettelagt som kommunens Tusenårssted i 2000. Det ble plantet en ask for å symbolisere Yggdrasil.

Gravfeltet er skiltet fra rv9. Funn fra gravfeltet oppbevares på Universitetets oldsaksamling i Oslo. Det er flere kjente gravfelt i disse områdene: Evje prestegård, Rosseland, Åvitsland, Gautestad, Røyrtveit, Kleveland, Håland og Nordbø i Evje og på Moseid, Senum, Moi, Kjetså, Haugland, Jortveit og Kallhovd, men mange av de er ikke registrert.

Runesteiner

Galtelandssteinen sto opprinnelig på Verksmoen og er en av landets mest nøyaktig daterte runesteiner, fra ca. 1017. En annen runestein ble også funnet her. Begge disse er i dag på Universitetets oldsaksamling. En kopi av Galtelandssteinen er reist i gravfeltet på Verksmoen.

Galtelandsteinen. (Foto: Jorunn Tove Høiland)

Tingberg

Det best synlige og bevarte tingberget ligger i Nordre leir på Evjemoen. Dette er det viktig å ta vare på. I området mellom tingberget og gravfeltet ble det

arrangert Hesteskeid. Hesteskeid var tidligere tiders dyrskue, hvor folk fra kommunene rundt samlet seg å arrangerte slosskamper mellom menn og hestekamper blant annet. Det er blant annet funnet en stein, Skeistein, som er fra dette området. Denne steinen er i dag i privat eie.

Det er mindre synlige og godt bevarte tingberg ved Tingberget boligfelt på Evje og i krysset inn til Otrahallen på Hornnes.

Bygdeborger og andre fortidsminne

Fra de eldste tider har Evje og Hornnes vært et knutepunkt for trafikk, både mellom nord og sør, øst og vest. På begge sider av Otra finner man gravhauger fra jernalderen langsetter gamle jernalderveger. Mange av disse gravhaugene er ikke registrert.

Det er også registrert 5 bygdeborger i kommunen. Disse ligger på Steinsfjellet og på Åvitsland, Senum (Horjeknipa), Kallhovd (Kalshovet) og Hannås (Klevekrullen).

Det er forhistoriske hustufter på Haugland i Hornnes og på Røyrtveit i Evje. Området på Haugland er relativt uberørt med gravhauger i nærheten av tuftene. Området er ikke registrert i Askeladden. Området på Røyrtveit er ikke synlig i dag, da dette var bygninger bygd av trestokker uten steinmur. Gravhaugene her er synlige.

På Kalland i Hornnes og på Håland og Klepsland i Evje er det kjente jernalderlandskap. Jernalderlandskapet på Håland er godt dokumentert med gravrøyser og tufter.

Status “Fornminner”

Det er mange gravhauger og gravfelt som ikke er registrert i Askeladden, deriblant gravhauger ved Varmedokka, Solheim, Prestegardsskogen, Moseid skule, Røyrtveit, Vikstøl og Østerhusøygard.

På Østerhusøygard var det sannsynligvis et gammelt bondesamfunn som bør undersøkes nærmere. Her ligger blant annet en av de største gravhaugene man kjenner til i kommunen. Det er høy sannsynlighet for at flere av disse fornminnene vil forsvinne med årene, av ren uvitenhet, så lenge de ikke minimum er registrert i den nasjonale databasen.

I forbindelse med arbeidet med kulturminneplanen er det gjort innmåling av kulturminner på Verksmoen. Disse må legges inn i Askeladden. Gravfeltet på Verksmoen er skiltet fra rv. 9 og tilrettelagt med informasjonsskilt, men informasjonsskiltene bærer preg av å ha stått ute i vær og vind. I forbindelse med renovering av vann og avløp på Verksmoen er området mellom Verksvegen og 1000-års stedet benyttet til riggplass. Når renoveringsarbeidet er ferdig vil dette området bli opparbeidet som en rasteplass med tilhørende rekreasjonsarealer. Minnebautaen fra Napoelonskrigen, som tidligere stor på torget i sentrum, skal settes opp igjen her.

Kommunens bygdeborger er i dag relativt lite kjent, men noen har vært turmål for Otra IL sitt turopplegget “10-toppers”.

Mål

Evje og Hornnes kommune støtter opp om det nasjonale målet om at tap av verneverdige kulturarv skal minimeres. Ett mål vil derfor være å registrere minimum 5 fornminner årlig i planperioden.

Tiltak

- » Kvalitetssikre Askeladden og registrere de fornminnene man kjenner til
- » Tilrettelegge området rundt 1000-års stedet med bedre skilting
- » Kulturhistorisk registrering på Jortveit
- » Kulturhistorisk registrering på Østerhusøygard
- » Få tak i “Skeisteinen” slik at den kan vises frem i forbindelse med kulturstien på Verksmoen
- » Informasjonsskilt ved tingberget i Nordre leir og ved tingberget i Tingberget
- » Skilte turstier til bygdeborgene

Ansvar

Kommunen

Flåt gruve.

2.3 Industrielle kulturminner

Flåt nikkelgruve

Flåt gruve var i en periode Europas største nikkelgruve. Utvinning av nikkel startet i 1872. Tidligere, helt fra 1844, var det utvinning av kobber. Gruva var i drift frem til 1945. Det ble tilsammen tatt ut 3,2 mill tonn malm, av dette ble det utvunnet 22 500 tonn nikkel og 14 500 tonn kobber.

Kulturminner etter gravedrifta består av Flåt nikkelgruve, flere feltspatgruver (Landsverkgruvene), tipphauger, bygninger, steinsilo, slamdammer og demninger fra flotasjonsanlegget, grunnmurer og spor etter taubanen og andre installasjoner ved det tidligere gruveanlegget. Ingen av disse sporene er registrert i Askeladden.

I 2002 ble det etablert en natur/kultursti fra Evje skole og i selve gruveområdet er det satt opp skilt på 3 språk med informasjon om ruiner og andre

kulturminner fra det gamle gruveanlegget. Flåt gruve ble åpnet som visningsgruve i 2005, men stengt av sikkerhetsmessige grunner i 2013.

Kommunen eier hele gruvområdet og gruverommene i Flåt nikkelgruve. Ringeriksbua og det gamle kontoret er vernet gjennom vedlikeholdsavtale med Aust-Agder fylkeskommune. "Flatereguleringsplan for Flåtområdet", planID 199501, ble vedtatt av Kommunestyret 26.01.1995. Hovedformålet for området er regulert til friluftsområde og område for bevaring av kulturminner.

Evje Mineralsti (Landsverkgruvene)

Evje Mineralsti består av fem nedlagte feltspatgruver, Landsverkgruvene, der Landsverk I er hovedgruva. Her er det til nå funnet 52 ulike mineraler. Landsverk I ble først driftet på kvarts til smeltehytta på nikkelverket. Senere ble det drift på feltspat,

drevet parallelt med nikkeldriften.

Landsverkgruvene har blitt best kjent i ettertid på grunn av de mange og til dels sjeldne mineraler som er funnet her og besøkes i dag av mineralsamlere fra hele Europa. Gruvene eies av kommunen og er leid ut til Reidar Kjetså, som driver reiselivs-virksomheten "Evje Mineralsti".

Evje Nikkelverk

Kongebrev for å bygge Evje nikkelverk ved Fennefossen i Evje sokn ble gitt i 1872 og er skrevet under av Karl XIV. Verket var i drift til 1946, gjennom oppgangs- og nedgangstider i nikkellindustrien. Her ligger blant annet en gammel haug med bøtteslagg fra Evje Nikkelverk fra før 1910, og noe nyere, granulert slagg fra seinere tid (etter 1910).

Ved elva sto også en av de første kraftstasjonene i vassdraget (1908). Denne kraftstasjonen forsynte nikkelverket med strøm. langeline taubane og anlegget ved Flåt gruve. Restene av kraftverket er registrert i Askeladden, men de øvrige minnene etter nikkelverket er ikke registrert.

Annen gruvedrift

Området som geologer kaller Evje-lveland pegmatitt distrikt er verdenskjent for sine unike mineralforekomster. Antall forekomster på et liten område, antall og mengder mineraler, tre museer/utstillinger med mineraler og tilgjengeligheten gjør området unikt.

Li feltspat gruve

Dette er den største i Evje-lveland området og er per i dag den eneste gruve som fortsatt er i drift. Gruven blir av og til brukt som konsertarena og andre arrangementer.

Brattekleiv

Dette er en av de mange gruve i Lauvlandområdet på Evje som er rik på beryllkrystaller og feltspat. Grunneier ønsker å utvikle gruve til turistformål.

Einerkilen Urangruve

Dette er den eneste urangruven som har vært i drift i Norge. I en kort periode fra 1948-1951 var det mye aktivitet her. Inntil 50 mann arbeidet i gruve. Gruvedriften foregikk i underjordiske sjakter, og det er blitt sagt at gruvegangene går under selve Einerkilen.

Li- feltspat gruve (Foto: Ronald Werner)

Hans Nilsen Huges papirmølle

Fennefossgarden var senteret for Haugebevegelsen på Sørlandet. Hans Nilsen Hauge bodde på Fennefoss i 1803-1804, da han satte opp papirmølle her. Dette var den første industrielle virksomheten i Setesdal. Museet mangler arkivmateriale både om Haugebevegelsen og papirmølla. Materiale om papirmølla er bevart i Ole P. Moes private forretningsarkiv i Kristiansand. Museet samler litteratur av og om Hans Nilsen Hauge. Det eneste som står igjen av mølla er trappesteinen. Møllesteinen skal være i privat eie.

Status “Industrielle kulturminner”

Det er mange spor etter gruveindustrien i kommunen, men lite av det er kartfestet. Kommuneplanens samfunnsdel er tydelig på at det er viktig å synliggjøre denne delen av kommunens historie.

Evje–Iveland er et unikt område som egner seg svært godt til videre utvikling som internasjonalt geologisk turistattraksjon. For å markedsføre gruvene bør det blant annet publiseres en guide som beskriver attraksjonen på en attraktiv måte. Det bør også ses på muligheten for nye måter å formidle historien på.

Det er kun trappesteinene igjen fra papirmøllen til Hans Nielsen Hauge, men det skal være en møllestein i privat eie. Forretningsarkivet burde være en del av Fennefossmuseet.

Mål

Kommunens geologi og gruehistorie skal bevares og synliggjøres.

Tiltak

- » Registrere kulturminnene på Verksmoen og i Flåt gruveområde i Askeladden
- » Nye informasjonsskilt i Flåt gruveområde, naturstien og mineralstien
- » Etablere kultursti på Verksmoen
- » Nye informasjonshefter
- » Fokus på lokalhistorie og formidling på turistinformasjonen
- » Jobbe for at Geologiseminar 2020 blir gjennomført på Evje
- » Tilrettelegge og skilte Hans Nilsen Huges papirmølle samt prøve å få tak i møllesteinen fra privat eier
- » Arbeide for å få tak i forretningsarkivet til papirmøllen
- » Skilte Bratteklev gruve fra fv. 42
- » Samarbeid med Iveland kommune
- » Skilting og tilrettelegging av området ved Einerkilen Urangruve

Ansvar

Kommunen/Aust-Agder Museum og Arkiv

2.4 Kommunikasjon og ferdselsveger **Vegminner**

Setesdalsbanen

Setesdalsbanen ble åpnet i 1896 og nedlagt i 1962. Evje og Hornnes kommune har bevart lange strekninger av banetraséen. Bygninger som er bevart er kun Hornnes stasjon og et lagerbygg ved dyrskueplassen.

Jernbanebroa over Otra ble fullstendig restaurert i 1999 og er i dag åpen for gang- og sykkeltrafikk. Broa er alternativ trasé for sykkelrute 3 mellom Hornnes og Evje. Den er vernet gjennom en vedlikeholdsavtale med Aust-Agder fylkeskommune.

En bro ved Evjekilen ble restaurert i 2002 under arbeidet med Sykkellrute 3. Sykkellrute 3 følger stort sett den gamle jernbanetraséen gjennom kommunen. Gamle steinbroer fra jernbanen finnes innebygd i rv9 over Oddebekken ved Evje og på Moisund. På Moisund og på Evjemoen står fortsatt de gamle lasterampene.

De viktigste vegminnene er listet opp under:

- » Birkeland bro - stålfagverksbro fra 1943. Brokarene fra den gamle trebuebroen bygd i 1877.
- » Hornesund bro - fagverksbro fra etter 1960 (fra nyere tid).
- » Dåsnes bro - betongbjelkebro fra 1940 og gamle brokar fra 1840. Det er tre generasjoner med broer og brokar i Dåsnes i dag.
- » Steinhvelvsbro i fv. 42 ved Kjetså (Voilane) fra 1933 – innebygd i bro av nyere dato.
- » Gammelt grensemerke mellom Nedenes, Lister og Mandal Amt fra 1903 (fv302 mot Åseral).
- » Gammelt vanningskar for hest i øvre del av Dåsvannsdalen (fv302 mot Åseral).

Det var tidligere et drikkekar ved Åvollkleiv. Selve trauet skal være i privat eige i dag. I tillegg kan man nevne et brokar ved Oddestemmen, bro over Evjekilen, bro i rv. 9 ved Moi med Oscar IIs monogram, gamle broer over Oddebekken i Evjevegen og gamle jernbanebroer bygd inn i rv. 9 over Vølundsbekken og over Oddebekken.

Broa i den gamle Arendalsveien ved Oddestemmen ble restaurert, på de gamle brokarene i 2009, som en del av Allmannavegen. Den er vernet gjennom vern- og vedlikeholdsavtale med Aust-Agder fylkeskommune.

*Vanningskar Dåsvannsdalen. Åsmund Abusdal tok initiativ til å istandsette dette i 1986.
(Foto fra Alf Georg Kjetså)*

Fløtningsmur ved Syrtveit. (Foto: Setesdal - Noreg tett på / Anders Martinsen)

Brygger fra dampskipsfarten i Otra

Dampskipsfarten i Otra ble startet opp i 1867. Dampbåtene transporterte blant annet nikkelmatte og koks fra/til smelteverket på Evje, og er derfor en del av nikkeldriftens historie. Det var brygger for dampbåten Bjoren ved Fennefoss, Fossvik, Dåsnes, Moi, Klepp og Hodne: De fleste bryggene var fra 1867, men bryggene ved Fossvik og Fennefoss kom i 1882.

Fløtningsmurer

Det er fløtningsmurer i Otra ved Syrtveitfossen, Volefossen, Birkelandsfossen og Fennefossen. Man finner også fløtningsmurer i andre vassdrag, blant annet Kjetsåna (v/ Stebekken). Evje og Hornnes sogelag registrerte kulturminner i vassdrag i samarbeid med Aust-Agder fylkeskommune. Det er kun murene ved Syrtveitsfossen og kraftverket ved Fennefossen som er registrert i Askeladden.

Gamle ferdselsårer

Otra var en naturlig ferdselsåre fra gammel tid og på hver side av elven kan man følge de gamle **jernaldervegene** fra gravrøys til gravrøys. Gravrøysene indikerer bare hvor folk i jernalderen har gått og ridd. Veiene kan ikke kartfestes.

På østsiden av Otra finner man gravrøyser ved Lauvdalsoddene i Bygland, videre sørover er det nye røyser i Prestegardsskogen på Evje og ved Gymsåna på Bjorå. På vestsiden av Otra fra nord ved Horjeknipen har vegen gått sørover mot Moseid. Ved skolehuset på Moseid finner man gravrøyser fra Jernalderen mellom den nye vegen og vegen dra 1804, videre var det gravrøyser ved et større massetak på Moseid. Det er ikke registrert flere gravrøyser på vestsiden.

Det gikk også en rideveg på østsiden av dalen. **“Den gamle byvegen”** ble registrert og kartlagt av Håkon Honnemyr i 2014. (Bjorå, Lauvland, Våne,

Landsverk og videre til Iveland).

Traséen og kulturminnene langs denne er lagt inn i Askeladden. Dette er også en del av vegen fra Evje prestegard til Iveland Kirke, sammen med kjerreveg fra Øvre Li - Ytre Li - Landsverk.

Fram til vegbyggingen oppover Setesdal i 1840-åra, gikk det en sentral ferdselsåre fra kysten til Bykle gjennom vår kommune. Denne vegen kalles **Fjellmannsvegen**. Fra Hægelandskrossen går vegen over myrene (registrert Kavlebruveg, steinsatt veg, gjennom myrene her) til Støylen på Kallhovd og videre over mot Gyvatn området, mens noen gikk nok også ned til Hodnemoen for å overnatte i bygda. De fortsatte da videre oppover dalen til Slettefett, Moi, til Hornnes og videre til Senum, for så å gå opp på heia igjen ved Horjeknipa. Ved Horjeknipa kan man se en tydelig veg også i dag. Fra Gyvatn gikk vegen videre over Skomeheia vest for Skomedal og videre nordover.

I kryssende retning gikk **Futevegen**. Futevegen gikk fra Åseral/Flystveit til Uleberg skulehus. Dette var en offentlig veg frem til ca. 1880. Det var skysskifte på Uleberg og vegen krysser Dåsåna ved Ulebergsvadet og Sjerka ved Stutevadet. En sideveg fra Futevegen får fra Nedre Dåsvatn til Flystveit i Åseral. Videre går Futevegen til tingberget på Hornnes, Farestø, Fossvikmonen og videre til Evje Prestegard og Flåt/Haugan.

I Flatebygd deler Futevegen seg i to. **Den eldste Futevegen** går over Åvitsland - Klepsland - Skrivardalen nord for Himmelsyna videre nord for Vågsdalsfjorden og videre til Nedenes. Ved Klepsland er det funnet en Kavlebruveg som er datert til 1200-tallet. **Den yngste Futevegen** går fra Flåt/Haugan over Undeland og Kleveland mot skrivargarden på Nes i Herefoss. Man finner igjen flere deler av de gamle vegene i landskapet i dag.

Allmannavegen er en nyere ferdselsveg mellom Evje og Frolands verk, fra 1845-50. Denne er tilrettelagt som kulturhistorisk turveg, med behov for vedlikehold. Totalt er vegen på 75 km, der 5 km ligger i vår kommune. Vegen går fra Evje Prestegård via Odde, Haugen i Ånelandsbygda, Hålandsheia, Håland, Lislevatn, nordenden av Herefossfjorden, over Øydnaheia til Frolands Verk. Allmannavegen er bare en variant av mange gamle ferdselsveger som går gjennom det samme terrenget. I Fotsporkleiva skal det være merke etter St. Olavs fot og spydskift.

Ved Rishaug er det et oppkom, vannkilde, som "aldri går tom". Under tørken i 1947 forsynte dette oppkommet hele området med drikkevann.

Utbedring av fv. 42 ødelegger restene etter mange av de gamle ferdselsvegene når veglinja endres nå i 2018. Hele dalføret langsmed elva gjennom Vegusdal er en gammel kommunikasjonsåre, fra steinalderen gjennom bronsealderen og jernalderen helt frem til i dag. En veldig stor steinalderboplass skal ha blitt ødelagt i vestenden av Lislevatn da det ble tatt ut grus til Haugenvegen i Åneland i sin tid.

De gamle kirkevegene - Før riksvegen kom på østsiden mellom Evje og Byglandsfjord, gikk kirkevegen (kløvveg) fra Syrtveit, og delvis fra Vassend, nesten der jernbanelinja ligger nå. Vegen går foran en gammel fløtningsdam i Prestegardsmarka og forbi en gravrøys i vegkanten. Det finst en merkestein over skogbrann og en stilling fra kampforberedelsene i 1940. Den gamle kirkevegen til Flatebygd følger Futevegen til Haugan i Flatebygd og fra Haugan fulgte traséen den yngste Futevegen videre.

Kirkevegen fra Gautestad gikk på nordsiden av Høvringen til øygarden Selland, Nordbøheiane og videre inn på kirkevegen til Flatebygd. Folk fra Lauvås gikk sør for Høvringen, mens de fra Raustøl gikk om Klepsland, Røyrteit, Åvitsland og Østerhus. Fra Vikstøl gikk de over Suva eller over vannet mot Slettekilen og til Kleveland.

Det gikk også en gammel kirkeveg fra Iveland over Frikstadmyra, Kleggetveit, Åsland, Odde til Evje kirke. Det er godt synlige trandlar/stokker i myra. Nordøst for Frikstadløa ligger et varp på en knaus på venstre side av vegen (mot Kleggetveit).

Sommerstid var det nokså vanlig at folk fra Frigstad tok turen til Honnes kirke istedet for Iveland. De benyttet da kløvvegen via Bjorå og videre til fergeleiet ved Farestø.

Det går en kirkeveg fra Abusdal/Abusland via Moland, Tveit og til Hornnes og fra Kalland til Roland i Bjelland. Folk fra Kalland, Abusland og Abusdal gikk ofte til kirke i Bjelland. Denne ble brukt fra Kalland.

Bispevegen gikk gjennom kommunen vår og ved Tillaugheia og Krossmyrene ligger de tre Bispestolene. Her gikk den gamle Bispevegen mellom Hornnes og Bjelland og det blir fortalt at det var skyss-skifte ved Tillaugheia når de skyssset bisen i eldre tid. Da satt de og hvilte seg i steinstolene mens de ventet. Stolene og stedet heter Bispestolene den dag i dag.

Fra Abusland og Abusdal gikk det en veg over et vad i Kosvatn til Roland, og en annen til Breidlid i Bjelland. Bispevegen krysser også i Farestø og over Fossvikmonen, for biskopen skulle til Evje prestegard. Prestegarden ble bygd ekstra stor, slik at den nordlige delen av huset kunne brukes av biskopen når han var på visitt.

“Barnevandrarveg” fra Sveindal - Steinsland - Tveit - Kjetså

Gruvearbeiderveger - Arbeiderene i Flåt gruver hadde mange “snarveger” til jobb. Disse er ikke kartlagt. De største var øvre vegen til Nygruva fra Der Nord på Haugen og fra Undeland.

Drifteveger - Fra Grendi går det en drifteveg via Selland, sør for Høvringen, via Røyrteit, Kimsarhaug, Storøygard, Lislevatn og videre til Arendal. Denne vegen ble brukt når Setesdølene skulle frakte dyrene til kysten for salg.

Det går også en rideveg fra Vassend via Åreklepp, Selland, Gautestad og inn på den eldste Futevegen videre til Arendal.

Driftevegen fra Åseral gikk via Dåsvatn eller Flystveit til Dåsnes. Her var det driftehage og Dyrsakuplass sør for Brandsdal sag. De tok seg så videre over Farestø, til Rosseland/Galteland, hagen på Omland og videre til Arendal.

Før Birkelandsbrua ble bygd gikk det ferje, i perioden 1850 - 1879, fra Bakkemoen til området ved Svartevegen. Her var det ferjeplass fra 1850-1879. Vegen gikk herfra til Haugen via Svartevegen, Tingbergheia, Kjettingvegen, Krossemonen, Galteland, Åslandsvegen til Lund og videre derfra inn på Allmannavegen.

En av de tre bispestolene.

Foto: Jorunn Tove Høiland

Status “Kommunikasjon og ferdselsveger”

De gamle ferdselsvegene kan det skrives side opp og side ned om, men det er kun utdrag som får plass i vår plan. Flere ferdselsveger kartfestet i Askeladden, men noen mangler. Det vil være hensiktsmessig å få registrert disse også, slik at kunnskapen blir ivaretatt. Sykkelrute 3 følger i hovedsak den gamle jernbanetraséen og kan benyttes til å formidle denne historien. Noen av ferdselsvegene er skiltet, men det er behov for vedlikehold av disse skiltene. Kunnskapen om gruvearbeidervegene til Flåt gruveområde begynner å forsvinne, og det er derfor viktig å få disse kartlagt.

Mål

Alle kulturminnene knyttet til kommunikasjon og ferdselsveger skal være registrert i Askeladden. Minst en av ferdselsvegene skal oppgraderes med ny skilting og inn i kommunens årlige vedlikeholdsplan.

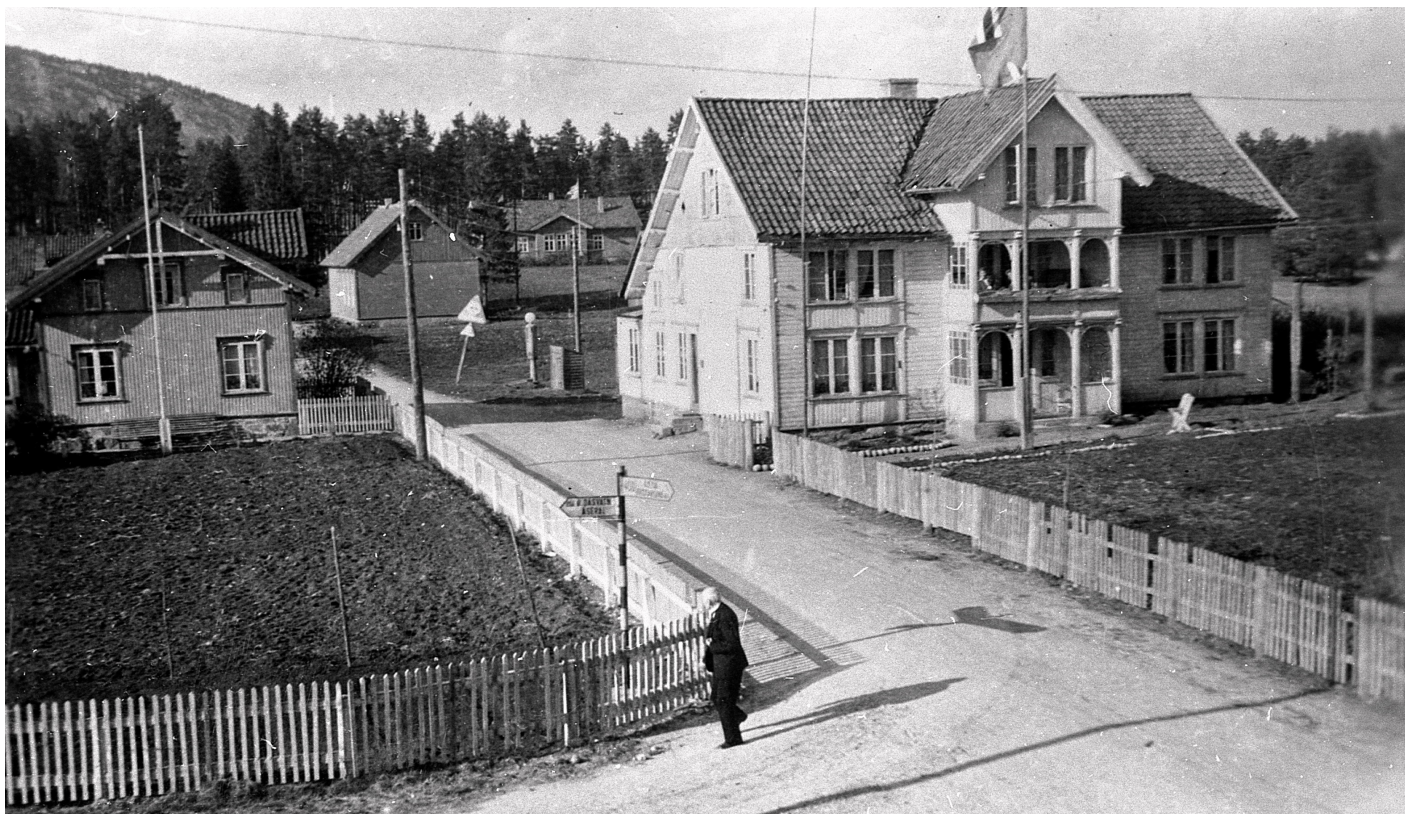
Tiltak

- » Vedlikeholde Allmannavegen og oppgradere skiltingen
- » Kartlegge de gamle gruvearbeidervegene til Flåt gruve

- » Øvre vegen til Nygruva fra Der Nord på Haugen og fra Undeland
- » Kartfeste gamle ferdselsårer
 - » Gyvatn-Støylen-Lauvås
 - » Kjerreveg Øvre Li- Ytre Li- Landsverk
 - » Gammel veg fra Nedre Dåsvatn til Flystveit i Åseral
 - » Kirkevegen Abusdal/Abusland – Moland – Tveit – Hornnes
 - » Bispevegen
- » Skilte og tilrettelegge vannkilden ved Rishaug
- » Gjennomgang av vedlikehold på sykkelrute 3. Skilte kulturminner langs denne.
- » Bevare/flytte lagerbygg fra Setesdalsbanen ved gamle dyrskuplassen
- » Skilting og tilrettelegging av drikkekar Dåsvannsdalen
- » Rekonstruere drikkekar ved Åvollkleiv

Ansvar

Kommunen/Aust-Agder Museum og Arkiv

Hornnes gjestgiveri (Foto fra Alf Georg Kjetså)

2.5 Bygningssmiljø

Bygninger og bygningssmiljø tilknyttet gruvedriften på Flåt

Anlegget ved Flåt gruve: Ringeriksbua, kontorbygg, silo og to tilfluktsrom.

Flåtheim - Bygget ble brukt som bolig til enslige arbeidere og sykestue. Det er i dag bolighus i privat eie.

Grenneshaugen (fra 1917) er en svært særegen bygningssmasse fra driften ved Flåt gruve, m.a. med "ungkarsbrakk" og arbeiderboliger for familier. To tidligere butikker er restaurert til bolighus på antikvarisk grunnlag. Bygningene utmerker seg med en særegen byggeskikk, m.a. med høye, spisse tak. Bygningene ligger i ei klynge i sentrum av Flatebygd, og utgjør et spesielt kulturlandskap i kommunen. Alle bygningene er privat eid.

Stigerboligen - Østerhus (1917)

Søren Østerhus var Stiger i Flåt gruve i nesten 45 år. I 1917 bygde han seg et bolighus i Flatebygd med utsikt over Grenneshaug og Flåt. Bygningen er godt ivaretatt, og er i privat eie.

Arbeiderbolig fra gruvedriften «Jokelid» -

Bygningen er privat eid og ligger nær Landsverk I (Evje Mineralsti). Bygningen er restaurert som fritidshus på antikvarisk grunnlag. Listverket er ikke lenger autentisk.

Rosenlund sagbruk - Kulturhistorisk sto vannhjulet som dreiv heisesjakten i Flåt nikkelgruve under Oddefossen ved Oddestemmen. På begynnelsen av 1900- tallet ble det etablert sagbruk i tilknytning til Oddefossen med et mindre vannhjul. Dette sagbruket ble kalt Rosenlund. Sagbruket er i dag i kommunens eie, men leies av Oddestemmen Stein- sliperi.

Vannhjulet som dreiv heissjakten i Flåt nikkelgruve sto under Oddefossen ved Oddestemmen. Her gikk også den gamle vegen til Arendal. Det ble lagt ny gangbro på de gamle brokarene i 2009.

Bygninger tilknyttet Evje Nikkelverk på Verksmoen

Mattebua (privat eie) er den eneste bygningen igjen fra nikkelverket. To andre bygg etter verket eksisterer, men er totalt ombygd (snekkerbu og mekanisk verkstad).

Bygninger og anlegg tilknyttet Setesdalsbanen

Hornnes stasjon ble vedtaksfredet i 2002. Bygningen er privat eid og svært godt vedlikeholdt. Til stasjonsbygget hører også en privet.

Hornnes jernbanebro – verneavtale med fylkeskommunen i samband med restaureringen i 1999. Jernbanebro i Evjekilen – restaurert i 2002 som en del av Sykkellrute 3.

Lagerbygg ved dyrskueplassen - bygget har blitt benyttet som verksted i senere tid. Er tillatt revet i forbindelse med planlagt utbygging av området. Bør heller flyttes og bevares for ettertiden.

Bygninger og anlegg på Evjemoen (jfr. Landsverneplan for Forsvaret)

Den tidligere militærleiren Evjemoen ble etablert i 1912 og ble brukt til opplæring og repetisjonsøvelser frem til 2. verdenskrig da tyskerne reetablerte leiren og bygget ut et større område i sør. I 2002 ble leiren nedlagt og overdratt til Evje og Hornnes kommune.

Det 880 dekar store området har en bygningsmasse på omkring 60.000 kvadratmeter. Leiren består av to hovedområder, nordre og søndre leir. Nordre leir, som ble anlagt i perioden 1912 til 1918, består blant annet av en gruppe magasinbygg fra 1916 som har en høy grad av autenticitet. Her finner en det gamle sjøforsyningsanlegget fra Evjemoens anleggsfase, med kornlager, mølle, potetkjeller m.v. Tidligere sto det også et bakeri her, men det ble revet i forbindelse med bygging av nytt fengsel i 2018.

Her nevnes særskilt den gamle offisersmessa og vaktbua. I tilslutning til disse ligger også to tilflyttede magasinbygg fra siste del av 1800-tallet. Et av disse er i dag forsvarsmuseum, mens den gamle vaktbua er kontor og lager for Sogelaget. Bygningen er av mur og har vinduer med gitter, og egner seg derfor godt som arkiv og depot (innbrudd- og brannsikkert).

De fleste bygningene har gjennomgått store endringer, men noen enkeltbygg er fortsatt godt bevart. Søndre leir, som kom til i perioden 1940-1945, består blant annet av et sentralt forlegningsområde med kaserner, messebygning og offisersforlegninger. Her er også en rekke bygg med spesielle funksjoner i tillegg til et bygningsmiljø med garasjer, staller, høyløer, verkstedbygninger og sykestue.

Leiren har også flere bunkere og underjordisk sykehus fra 2. verdenskrig. Generelt er bygningene på Evjemoen godt bevart med intakte eksteriørkvaliteter. En del bygninger har også godt bevart interiør.

Mens bygningsmiljøet i Nordre leir har hatt størst verneinteresse for kommunen, er det anlegget og brakkene i Søndre leir som er omtalt og vernet i størst utstrekning i Forsvarets Landsverneplan. Evjemoen er i dag under utvikling som Næringspark for kommunen. Både bygg og veger i parken er skiltet med navn etter Forsvaret og deres virksomhet i leiren.

Gamle skolehus

Det eksisterer i dag gamle skolehus på Rosseland, Åneland, Lauvås, Krossen, Haugen, Kleveland, Uleberg, Moseid/Senum, Tønnesland, Abusland og Landsverk. Noen brukes som lokale forsamlingshus. Tønnesland skole er solgt og flyttet til Neset Camping i Bygland kommune.

Kirker og bedehus

Kirker og kirkegårder er viktige kulturminner. De fleste kirker står i dag på steder som også tidligere var av stor samfunnsmessig betydning. Det var tidligere gudehov der både Evje og Hornnes kirker står i dag. Det går sagn om kirker på Rosseland, Åvitsland og Gautestad.

Tryggheim bedehus på Evje er det eldste bedehuset i kommunen fra 1904, mens Hornnes bedehus, Salem, ble bygd og tatt i bruk i 1905. Moi Bedehus ble reist i 1906. Fredly bedehus i Flatebygd ble etablert i 1916, mens det siste bedehuset som ble etablert i kommunen var Fjellhaug bedehus i Krossen i 1932. Pinsemenigheten, Elim, har også et eget lokal i Evje sentrum.

Evje prestegård. Hovedbygningen er oppført i 1820-årene og stabbur er oppført ca. 1850. Begge disse bygningene ble fredet etter lov om kulturminne i 1992. Det er i etterkant av fredningen utarbeidet en reguleringsplan, Evje Kirke planID 199703, som ivaretar miljøet omkring bygningene.

Evje sentrum med Gullestadbygget, Skomedalshuset og Wettre (Foto fra Alf Georg Kjetså)

Andre bygninger og bygningsmiljø i kommunen

Bygninger i Evje sentrum. Torvald Haavardstads veg er den best bevarte gaten med eldre bygninger på Evje. Hotell Dølen (privat eie) er regulert med hensynssone bevaring kulturmiljø i områderegulering for Evje Sentrum, planID 201115. Hotell Dølen ble bygd ca 1880, men brant ned i 1919 og ble bygd opp igjen ca 1920.

Ved siden av Dølen ligger stortingsmann Haaverstads hus (1880-1890). Dette huset er ikke regulert med hensynssone, men i planbestemmelsene er det sagt at huset skal søkes ivaretatt ved en eventuell utbygging.

Andre bygg i Evje sentrum som det kan være aktuelle å ta vare på er: Det gamle kommunehuset ca 1915 (50/58), Garn og lysstua fra 1910 (50/61), Gullestad-bygget 1930-tallet (50/32), Skomedalshuset (50/131), Wettre over 100 år (50/42), Forsvarsboligene bygd i 1958 (50/345 m/fl.), Evje elektriske fra 1916 (50/90), huset i Arendalskryss mer enn 100 år gammelt (50/81), Dyrlegehuset i Arendalskryss fra 1950-tallet (50/188) og doktorboligen fra 1920 (50/114).

Dyrskueplassen. Stallene ble bygd i 1956, etter at det hadde vært holdt dyrskue fast på Evje fra 1890. Disse ble restaurert etter antikvariske prinsip

i 2002. Lokalt dyrskue ble holdt første gang på Hornnes i 1858. Fra 1890 ble det også holdt dyrskue på Evje. I 1896 gikk de to herredene sammen om stadsdyrskue i Setesdal. Det første ble holdt på Hornnes men fra 1899 ble dyrskuet holdt fast på Evje, der dyrskueplassen lå før den ble vedtatt flyttet til Evjemoen i 2012. Det siste dyrskuet ble holdt her i 1978.

Hornnes landsgymnas ble bygd i 1924-25 i barokk stil, etter modell av Eidsvollsbygningen, men i mur. Bare midtbygget av det planlagte anlegget ble fullført. Hornnes landsgymnas er et av fire landsgymnas bygd i Norge. Et større vedlikeholdsarbeid er nettopp gjennomført, der blant annet alle vinduer ble byttet ut. I tilknytning til gymnaset ble det også oppført en rektorbolig som er i privat eie i dag.

Hornnes hjelpefengsel. Hornnes Hjelpefengsel ble oppført i 1862 som rettslokale og distriktsfengsel for Robygdlandet og hadde denne funksjonen til etter 2. verdenskrig. Bygget står i dag omtrent slik det ble bygd i 1862 og er det eneste igjen av fire slike i hele landet. Både eksteriør og interiør er autentisk godt bevart. Særlig har den autentiske fengselsfløyen med cellene stor verneverdi.

Bygningen ble overdratt til Forsvaret i 1957, men tilbakeført til kommunen på 1990-tallet. Taket og hovedporten ble restaurert i 2000. Ytterlig restaurering er absolutt nødvendig. Bygningen

og tomte er i kommunalt eie og er vernet som antikvarisk spesialområde. Det er inngått vern- og vedlikeholdsavtale med Aust-Agder fylkeskommune. Foreningen Hornnes hjelpefengsels venner ønsker å inngå avtale med kommunen om restaurering og framtidig bruk av fengselet og området rundt.

Hornnes gjestgiveri - Huset er oppsatt i 1887 og har blitt benyttet som butikk, kafe og gjestgiveri.

Hanssenhuset - Huset ble bygd rundt 1890 og det er og registrert et gammelt stabbur på eiendommen.

Hornnes futegård. Innhus og drengestue er fra tidlig på 1800- tallet, og er restaurert etter antikvariske prinsipper (privat eie). Futegården fikk Aust-Agder fylke sin bygningsvernpris i 1996 og bygningene bør vernes som antikvarisk spesialområde.

Gamle Hornnes sentrum - Dette området ved Stasjonsvegen var i sin tid sentrum i Hornnes med

hotell (15/28), jernbanestasjon (15/26), post (15/73), bakeri (15/35), landhandel (15/68) m.m. Det er kun jernbanestasjonen og noen bolighus som er bevart eksteriørmessig.

Ljosland trevare - I 1917 satte Lars Petterson Ljosland opp et hus og snekkerverksted på Hornnes. Her ble det bygd mang en trapp, dører og vinduer til virksomheten ble lagt ned i 2000.

Lauvland (Jørgen Løvland sin gård). Det har vært tre stortingsmenn fra samme slekt på Lauvland. Jørgen Løvland var en av landets mest dekorerte menn, m.a. med St. Olavs orden i 1898 og Storkorset i 1907. Bygningene er i dag i privat eie. På gården ligger det også flere gravhauger som ikke er registrert.

Eilert Hæglands komponisthytte i Kyrkjebygda. Komponisthytten ligger tett inntil Gautestadvegen og er i relativt dårlig stand. Det var her den verdenskjente komponisten satt å skrev når han var hjemme.

Status “Bygningsmiljø”

I kommunen i dag er det vernet flere bygninger. De fleste ligger på Evjemoen og er vernet gjennom “Forsvarets landsverneplan”, men Hornnes Jernbanestasjon og Evje prestegård er vernet gjennom reguleringsplaner. Dølen hotell og stortingsmann Haaverstads hus er også omfattet av hensynssone kulturmiljø i områdeplan for Evje sentrum. På Verksmoen har den gamle mattebua fått bevaringsstatus gjennom områdeplan for Verksmoen.

Bevaring av verneverdige bygg er en del av kommunens oppgaver. Kommunen har i dag ikke etablert et fond hvor man kan søke om tilskudd til vedlikehold/restaurering av privateide verneverdige bygg. Det er flere private bygg kommunen mener bør bevares for ettertiden, men det sitter langt inne å verne disse. Kommunen ønsker derfor å kun markere utvalgte bygninger med en hensynssone, slik at bygningens verneverdi ihvertfall blir dokumentert før den bygges om eller rives.

Mål

Bygninger og bygningsmiljø av kulturhistorisk interesse skal synliggjøres og søkes ivaretatt for fremtidige generasjoner.

Tiltak

- » Etablere kulturminnestier
- » Hornnesbygda
- » Evjemoen
- » Historiske bygninger merkes med kulturhistoriske “Blå skilt”
- » Inngå avtale med Hornnes hjelpefengsels venner
- » Legge inn aktuelle bygninger i Askeladden
- » Oppgradere skilting av kulturstien i Flåt gruveområde, samt registrere bygninger o.l. i Askeladden
- » Legge inn hensynssone kulturmiljø på bygg nevnt i dette dokumentet. Tilhørende bestemmelse som sikrer at kulturminnet blir vurdert og dokumentert før det gjennomføres eventuelle endringer.
- » Starte prosess i forhold til vern av Futegården

Ansvar

Kommunen

Kulturlandskap på Gautestad. (Foto: Kathe Merete Kjetså)

2.6 Kulturlandskap

Det er mange vakre kulturlandskap i kommunen. Følgende er registrert:

- » Abusdalsgrenda (gammel grend med kulturmark, tun og bygninger)
- » Nordbø i Flatebygd (kulturlandskap med steingjerder)
- » Tveit i Flatebygd (kulturlandskap med lafta løe, tun og gutu)
- » Vikstøl (kulturlandskap og fjellområde)
- » Gautestad, nedre (Husmannsplass med spesielle fornminner og tufter)
- » Kleveland (steingjerder, rydningsrøyser og gravhauger)
- » Lislevand, østre (lafta uthus, steingjerder og røyser)
- » Hova ved Klepsland (jernalderlandskap og kulturlandskap med gamle hustufter)
- » Håland (jernalderlandskap og kulturlandskap)
- » Kalland (jernalderlandskap)
- » Bjørndalsgrenda ved Bjørndalsvatn (gammelt kulturlandskap)
- » Uleberg (kulturlandskap med steingjerder og gamle hustufter)

I utmarka finner en øydegardar som Østerhusøygard, Flåtøygard, Storøygard og Gåvolløygard i Evje, – Sauelia, Hommen og Kjåkedal i Hornnes.

Status “Kulturlandskap”

Som i resten av Norge, så står kulturlandskapet i kommunen i fare for å gro igjen. Det er derfor viktig å iverksette tiltak som gjør at kulturlandskapet ivaretas.

Mål

Bygninger og bygningsmiljø av kulturhistorisk interesse skal synliggjøres og søkes ivarettatt for fremtidige generasjoner.

Tiltak

- » Gi tilskudd til istandsetting av verdifulle kulturlandskap
- » Registrere alle ødegardene rundt Høvringen (Mogstads skrifter)

Ansvar

Kommunen

2.7 Krigsminner etter 2. verdenskrig

I 1909 ble det vedtatt å bygge ekserserplass på Evje. Staten kjøpte i 1912 inn et areal på 10 000 mål til militært formål, og Evjemoen ble åpna i 1918. Leiren ble bare periodevis brukt i tiden frem til okkupasjonen.

Under krigen ble leier brukt av tyskerne, som hadde store styrker stasjonert her. De bygde ut søndre leir og etter krigen ble Evjemoen først tatt i bruk av Bergartilleribataljon nr. 1, så IØ 2 og til sist Agder Regiment. Leiren ble lagt ned i 2002.

Bygningsmiljøet på Evjemoen er omtalt i kapittel 2.5. Det er etablert et Forsvarsmuseum på Evjemoen som er omtalt i kapittel 2.8. Rundt om i kommunen er det også spor etter 2. Verdenskrig. Listen nedenfor oppsummerer de man kjenner til:

- » Ruiner etter lagerbygninger og vaktbu på Syrtveitmoen (tysk)
- » Underjordiske ganger (fluktveier) på Syrtveitmoen (tysk)
- » Gravde grøfter på Syrtveitmoen (arbeidstjenesten – tysk)
- » Skytterstilling sør for Syrtveit fra 1940 (norsk)
- » Malt, tysk ørn på Bjørnefjell (tysk)
- » Tilfluktsrom (2) sprengt inn i fjellet ved Flåt nikkelgruve (tysk)
- » Rester etter piggtådgjerde rundt anlegget ved Flåt nikkelgruve (tysk)
- » Russisk fangeleir på Sindremoen (tysk). Bare søppelplassen er igjen etter leiren
- » Steinbrudd i Åvollkleiv til vegbygging i Evjemoen leir (tysk)
- » Gestapo-kvarter på Dølen hotell og i Lauvås-huset i Svartevegen (tyske)
- » Bygninger, bunkere og underjordisk sykehus i Evjemoen leir (tyske)
- » Luftvernstillinger på Listeinsfjell, Steinsfjell og Kommandohøgda i Evje (tyske) Peilestasjon/ utsiktspost og bunkere på Mykjåland ved Kleveland i Evje (tysk luftvern)
- » Arbeidstjenesteleir i Hannåsfeltet i Hornnes med gravd kanal (tysk)

- » Luftvern batteri på Evjemoen-sletta (tysk)
- » Gravd kanal på Galteland i Evje (arbeidstjenesten – tysk)
- » Arbeidstjenestens logo i fjellet ved Galteland i Evje (tysk)
- » Minnestein med arbeidstjenestens logo ved rv 42 på Galteland i Evje (tysk)
- » Gravd kanal på Moi (arbeidstjenesten – tysk)
- » Bu etter ammunisjonslager på Moisund (tysk luftvern batteri)
- » Russisk fangeleir på Moisund (tysk). Alle spor etter leiren er borte.
- » Russisk fangeleir og gravplass ved Evjemoen leir (tysk). Etter krigen ble gravplassen flyttet til Alfaset gravplass i Oslo.
- » Maskingeværreir på Klevekrullen bygdeborg på Moi

Status “Krigsminner etter 2. verdenskrig”

Store deler av Evjemoen er vernet gjennom “Landsverneplan for forsvaret”. Kommunen har også regulert hele området gjennom reguleringsplan Evjemoen og reguleringsplan Evjemoen Nord. Disse planene ivaretar kulturminneinteressene i området. Forsvarsmuseet ligger unikt til for å formidle Evjemoens historie. Krigen satte mange spor i kommunen vår, og det er viktig at disse ikke blir glemt.

Mål

Skape større bevissthet og kunnskap om vår krigshistorie.

Tiltak

- » Registrering av krigsminner etter 2. Verdenskrig
- » Etablere kulturminnesti på Evjemoen

Ansvar

Kommunen/Aust-Agder Museum og Arkiv

Fennefoss museum (Foto: Geir Daasvatn)

2.8. Museer og opplevelsessenter

Fennefoss museum

Evje og Hornnes museum på Fennefoss har god dekning i bondekultur, på lik linje med de fleste andre bygdemuseene i distriktet. Skolesamlinga på museet er trolig den største av slike i fylket, men museet mangler skolehus.

Museet har også en svært godt dokumentert arbeiderhistorie og arbeiderkultur fra den lokale gruvedrifta og fra smelteverket på Evje.

Fennefossgarden var senteret for Haugebevegelsen på Sørlandet. I hovudbygget er det utstilt samlinger fra bondekultur, gruvedrift og arbeiderhistorie, apotek, skole, geologi og naturhistorie. Samlingene dekker et vidt felt innen

primær-, sekundær- og tertiærnæringer. I grove trekk er det snakk om informasjon om bondekultur fram til etter 2. verdenskrig og en svært omfattende samling i geologi og naturhistorie, der gruvesoga går tilbake til 1844.

Rosemalingsavdelingen er av internasjonal interesse og svært viktig. Oskar Kjetså blir i USA ansett som en av de største rosemalarerne i Norge.

Forsvarsmuseet på Evjemoen

Forsvarsmuseet på Evjemoen viser i første rekke forsvarets historie på Evjemoen fra 1912 til 2002 og spesialenheter og militære anlegg i Evje og Hornnes kommune 1914 – 2002.

Utstillingene skal vise bredden av de aktiviteter som har blitt utført på Evjemoen fra 1912 fram til nedleggelsen 10. desember 2002. Naturlig nok opptar den militære utdanningsvirksomheten den største delen av utstillingen, men utstillingen viser også hvilken mangfoldig arbeidsplass Evjemoen har vært gjennom de 90 årene leiren har bestått, i tillegg til å synliggjøre hvilken betydning den hadde for lokalsamfunnet. Innsamlet materiale består av mye dokumentasjon i form av bildemateriale og gjenstander.

Setesdal Mineral Park

Setesdal Mineral Park ble etablert som eit privat anlegg i begynnelsen av 1980-tallet. Her er det utstilling av mineraler fra hele verden. Parken har utviklet seg til å bli en av Sørlandets største turistattraksjoner.

Setesdal Mineralpark

(Foto: Setesdal - Noreg tett på / Anders Martinsen)

Status “Museer og opplevelsessenter”

Kommunen er opptatt av at museene skal ha utstillinger av høy kvalitet og at bygningsmassen ikke forfaller.

Det er behov for større lokale for utstilling av lokale mineralsamlinger. Ett av satsingsområdene for museumssektoren i Aust-Agder er Geologi/ Gruvedrift. Evje og Hornnes kommune med sin unike gruehistorie og geologi bør ha større fokus på dette i turistsammenheng.

I 2005 ble alle museene i Setesdal knyttet sammen som et konsolidert museum for regionen, Setesdalsmuseet. I 2015 ble de fleste museene i Aust-Agder samlet under navnet Aust-Agder Museum og Arkiv IKS. I dag er det en ansatt som holder til i Forsvarsmuseet, og som har fagansvaret for Geologi. I sommermånedene så ansettes det ungdommer som har ansvar for formidling i museene. Etablering av audioguide vil gjøre formidlingen enda bedre.

I forbindelse med sammenslåing av Agderfylkene bør det vurderes om Forsvarsmuseet på Evjemoen kan knyttes opp mot Kanonmuseet i Kristiansand. Så lenge drift av museene er satt bort til et IKS, så må kommunen eventuelt ta disse forslagene videre der.

Mål

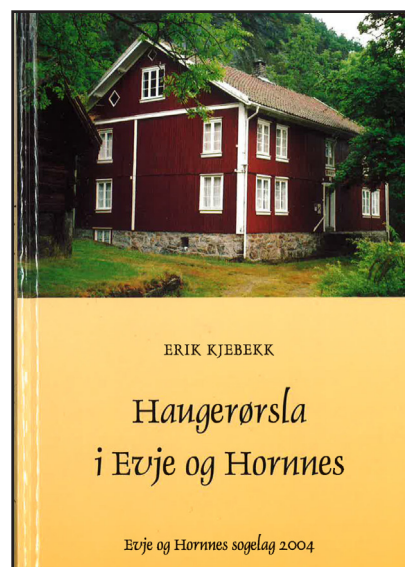
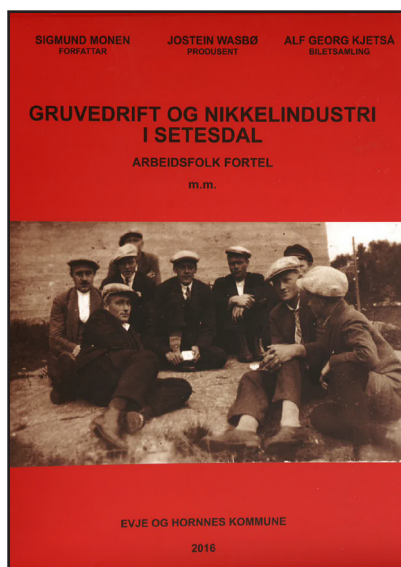
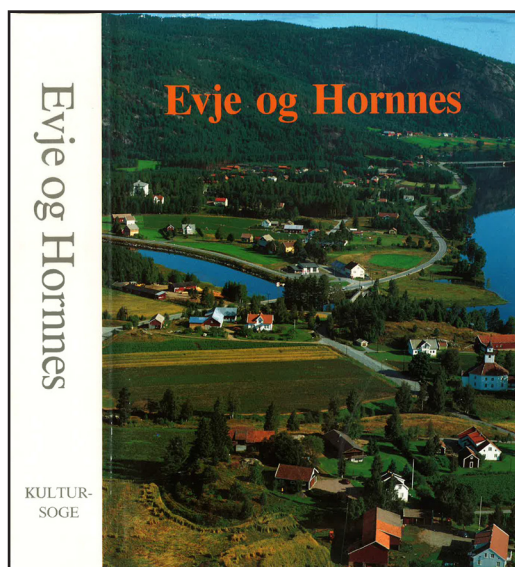
Museene skal være en attraktiv opplevelsesarena for et bredt publikum

Tiltak

- » Utrede og utvikle et opplevelsessenter for geologi, mineraler, gruve- og smelteverkshistorie på Agder
- » Audioguide på Forsvarsmuseet
- » Se på mulighetene for samarbeid med Kanonmuseet i Kristiansand
- » Aktiv bruk av museene til undervisning i barnehage, skole og kulturskole
- » Vise frem deler av mineralsamlingen i sentrum for å skape interesse for museet.

Ansvar

Kommunen/Aust-Agder Museum og Arkiv

2.9 Immateriell kulturarv og løse kulturminner

Bygdebøker og lokalhistoriske hefter

Bygdebøker

- » Gards- og ættesoge for Hornnes, av Olav A. Uleberg (1969)
- » Kultursoge for Evje og Hornnes bind I, av Olav A. Uleberg og Olav Arne Kleveland (1990)
- » Kultursoge for Evje og Hornnes bind II, av Olav Arne Kleveland (2003)

Andre bøker

- » Evje og Hornnes – fotoglimt frå den gamle tida, av Marit Karin Alsvik og Jan Alsvik med foto av Alf Georg Kjetså (1995)
- » Fra gamp til damp – Setesdalsbanen hundre år, av Siftelsen Setesdalsbanen (1996)
- » Misjon og vekking i eit bygdesamfunn, Erik Kjebeek (2002)
- » Otra IL 50 år – Ei reise gjennom 50 års historie, av Olav Arne Kleveland (2010)
- » Flatebygd - heimbygda mi. Minne frå Flatebygd, Åvesland og heiegardane, Erik Kjebeek (2015)
- » Frigjeringsavisa utgitt i forbindelse med jubileet i 1995, Erik Kjebeek

- » Barndomsminne frå Hornnesbygda, av Nils Dåsvatn (2016)
- » Gruvedrift og Nikkelindustri i Setesdal (3 bind), av Sigmund Moen (2016)
- » Hornnes mi heimbygd. "Hornnes herad", av Alf Georg Kjetså (2017)

Lokalhistoriske hefter

- » Flot nikkelgruve – Evje nikkelverk, av Olav Arne Kleveland (2000)
- » Flåt nikkelgruve – ein kulturhistorisk guide, av Sigmund Monen og Hildur Håkås (2001)
- » Mineralrikdommen som endret ei bygd – lærehefte og elevhefte for grunnskolen, av Kari Skavoll Østensen (2006)
- » Haugerørsla i Evje og Hornnes, av Erik Kjebeek (2004)
- » Gjennombrøt for arbeiderrørsla i Evje, av Olav Arne Kleveland (2006)
- » Minne frå ei svunnen tid – Historiske gløtt frå Evje og Hornnes, av Erik Kjebeek (2007)
- » Norges Frigjøring – Jørgen Løvland og 1905, av Jørgen Høgetveit (2005)
- » Treskulpturer av Salve Birkås, tekst av Torgrim Dåsnes og foto av Alf Georg Kjetså
- » Lokalhistoriske perler, Oddmund Mogstad (2018)

Arkivmateriale etter gruvedriften

Museet har arkiv fra Setesdalens Kobberverk i 1840-åra, komplett arkiv fra Evje Nikkelverk 1869-1908, stigerens dagbok 1908-1911 og et litt ufullstendig arkiv fra 1909-1945. Det rike arkivet blir supplert av fotomateriale og arbeider- intervju fra arbeidsåra 1899 til 1945.

Spesielt er laboratorierapportene for hele perioden og bakgrunns materialet for smelterøykens ødeleggende virkning på skogen i Hornnes. Etter en høyesterettsdom i 1917 ble Evje Nikkelverk pålagt å stoppe all smelting i sommersesongen. Store summer ble årlig utbetalt til berørte grunneiere. På 1980-talet ble rapporten gjenoppdaga av miljøforskning og er nå svært godt kjent, m.a. i deler av Tyskland.

Arkivmaterialet består av:

- » Fotodokumentasjon 1899 - 1942
- » Intervju av gruve- og verksarbeidere 1899 - 1945
- » Dagbøker i perioden 1869 - 1911
- » Brevsamlinger 1842 - 1945
- » Mutingsprotokoller 1842 – 1945
- » Kongebrev og mutingsretter (1872 – 1945)
- » Geokjemisk forskningsprosjekt (vann-, jord- og bergarter i forb. med sur nedbør)

Andre samlinger

Mineralsamling

I Evje og Iveland er det funnet ca 110 ulike mineral. Området er internasjonalt kjent. Flere steder fins malmsoner med sulfider av jern, kobber og nikkel. Museet har ei stor samling av lokale og regionale mineral og bergarter, og mineralsamlingene til de lokale samlerne Theodor Gautestad, Odd S.H. Hansen og Kristen Dale.

Laboratorieutstyr

etter Madame Curie, Evje Nikkelverk og Evje gamle apotek (Setesdals eldste apotek).

Sommerfuglsamling

Museet har ei samling på 12 kasser med sommerfugler, insekter og biller som Peder Johansen samlet inn i hagen sin ved dyrskueplassen på Evje. Flere av disse artene er i dag utryddet på landsbasis.

Fotosamlinger

Alf Georg Kjetså har bygd opp ei kommunal samling på flere tusen foto. En viktig del av samlinga er foto fra Flåt gruver og Evje Nikkelverk. I 2001 fikk kommunen Evje-fotografen Johan Fennefoss si fotosamling på ca 6000 negativ i gave. En serie med 180 flyfoto av kommunen ble kjøpt inn i 2007 fra Harde Johannesen. A.G. Kjetså sin private lysbildesamling på ca 3000 foto er og kjøpt inn av kommunen. Videre har Trygve Johansen gitt foto samla inn fra Evjemoen, og Hildur Håkås har gitt foto tatt i arbeidet som plan- og miljøkonsulent. Foto til utgivelse av Norges bebyggelse (1950-tallet) er også en del av samlinga. Totalt er samlingen på ca 19.000 foto. Den ferdige registrerte delen av samlinga er gjort tilgjengelig i biblioteket. I biblioteket finnes også 88 fotoalbum med papirfoto, ordnet etter gårdsnummer.

Arbeiderintervju

Sigmund Monen har intervjuet ca. 50 gruve- og verksarbeidere i tilknytning til Flåt Nikkelgruve, Evje Nikkelverk og pegmatittgruvene. Dette arbeidet starta foregikk i årenen 1970-1986. De fleste informantene er for lengst døde. Materialet foreligger på lydbånd. Sigmund Monen har i 2016 gitt ut 3 bøker om gruvehistorien i Setesdal, basert på blant annet disse intervjuene.

Setesdølen er en lokalavis som blir trykt i nabokommunen Bygland. Disse avisene inneholder mye lokalstoff. Museet har alle årgangene komplett.

Stedsnavn ble utredet på økonomisk kartverk på 1980-tallet. Utredningen og kart med navn for Evje og Hornnes kommune er oppbevart i biblioteket. Materialet er ufullstendig da store navnesamlinger i Hornnes ikke er satt inn på kart.

Lokalsamfunnets historie

Dokumentasjon om Setesdal Sorenskriveri finnes på Tinghuset i Kristiansand. Museet har overtatt forarbeidet til Noregs lover frå skrivergarden på Klepp fram til 1925.

Premiesamlinga til den lokale skytterkongen Trygve Kjetså ble gitt kommunen i 1994. Disse står lagret på Forsvarsmuseet.

Mye av arbeidet til de lokale rosemalarne Birgit Spikkeland og Oskar Kjetså er innkjøpt av det kommunale museet og er utstilt på Fennefoss.

Private samlinger

Foto, film og lokalhistorie

Det finnes en privat samling på 700 negativ etter Torbjørn Hansen, tilknyttet hans lokale arbeid i Fædrelandsvennen. (Eier: Anne Mari Hansen)

Alf Georg Kjetså har tatt opp en rekke filmer av lokal allmenn interesse, både i format VHS og DVD. Filmingen er gjort på oppdrag fra kommunen og private, eller på eget initiativ. Filmene er tilgjengelig for salg på etterspørsel, og biblioteket har kjøpt inn en del av disse. Det finnes en egen liste over filmer og tilgjengelig format på biblioteket.

Alf Georg Kjetså har også samlet en mengde annet lokalhistorisk stoff; lokale aviser, avisutklipp, jubileumshefter, foto, skriv o.a. omkring krigsårene 1940-45, samt flere hefter, bøker og annen litteratur av lokal interesse. Disse dokumentene ønsker han etterhvert og overlevere til Sogelaget. Deler av samlingen lagres i bygg 27.

Arkiv fra Raffineringsverket

Arkivet fra Raffineringsverket AS (Nikkelverket) finnes i en privat samling v/advokat Finn O. Eckbo i Oslo. Museumslaget forsøkte i sin tid å få ervervet arkivet, men lyktes ikke. Kommunens arkiv om nikkelgruvedriften og smelteverket ville vært komplett om man hadde fått ervervet dette.

Hannås Leir Forsvarshistoriske Senter

Senteret innehar en av Noregs største samlinger av historiske militære kjøretøy, med over 100 biler og 50 annet rullende materiell. Hovedvekten er allierte kjøretøy i tiden fra 2. verdenskrig og fremover. Styrken i denne samlingen er at det meste er kjøpt inn direkte fra det norske forsvaret. Dette gjør at bilsamlingen kan vise et representativt utvalg av kjøretøy brukt i det norske forsvaret fra 2. verdenskrig og fram til 1980- tallet.

Status “Immateriell kulturarv og løse kulturminner”

Mange av de løse kulturminnene ligger lagret på museene og det er behov for større lokaler for å kunne vise de frem.

Kommunen har et veldig aktivt Sogelag. I tillegg er det mange resursspersoner som brenner for å ivareta vår immaterielle kulturarv. Disse har tilgang til “Bygg 27” på Evjemoen, hvor de har eget arkiv og lager. Det er viktig at dette bygget blir vedlikeholdt.

Mål

Formidle den immaterielle kulturarven og ivareta de løse kulturminnene på en god måte

Tiltak

- » Digitalisere alle foto
- » Vedlikeholde “Bygg 27”
- » Støtte opp om utgivelser av lokalhistoriske hefter
- » Audioguiding i museene
- » Arbeide for å få tak i arkivet fra Raffineringsverket

Ansvar

Kommunen/Aust-Agder Museum og Arkiv

3.PRIORITERINGER

Evje og Hornnes kommune har mange kulturminner og et utvalg av disse bør prioriteres i planperioden. I tidlig planleggingsfase for igangsetting av arbeidet med kommunedelplanen ble det gjennomført flere møter med kommunene i Setesdal. Vi ble da enige om en felles “rød tråd”, rv.9.

Rv. 9 går gjennom hele den vakre dalen vår, og for å fronte vår kulturhistorie ønsker vi å prioritere synliggjøring av kulturminner i tilknytning til denne.

Kommunen har valgt å prioritere de kulturminnene som kan brukes i næringssammenheng som en del av turistsatsingen i kommunen. Det er også lagt vekt på å kartlegge og registrere de kulturminnene som er nevnt i denne planen.

Målet er å få flere til å stoppe opp å lære mer om vår historie. Forhåpentligvis finner de vår historie så interessant at de velger å bli i flere dager for å utforske den!

4.HANDLINGSPROGRAM

Kommunedelplanen er retningsgivende for kommunens kulturminnearbeid. Det er i handlingsdelen satt opp en liste med tiltak som er foreslått skal prioriteres i planperioden.

Denne listen utelukker ikke at andre forslag til tiltak som er nevnt i planarbeidet kan gjennomføres hvis forholdene ligger til rette for det (vedlegg 1).

1	Kartlegging og registrering av kulturminner nevnt i planen	K	2019 - 2024
2	Tilrettelegging av 1000-årsstedet med området rundt	K	2019
3	Oppgradere skilting Flåt gruveområde	K/A*	2020
4	Kultursti Verksmoen	K	2020 - 2024
5	Utrede muligheten for et opplevelsessenter for geologi/gruvedrift	K/A*	2019 - 2021
6	Registrere 5 fornminner i året	K	2019 - 2024
7	Jobbe for at Geologiseminar 2020 blir gjennomført på Evje	K/A*	2019 - 2020
8	Mineralsamling i sentrum	K	2024

*K/A: Kommune/Aust-Agder Museum og Arkiv

VEDLEGG 1 - TILTAKSLISTE

Fullstendig oversikt over alle forslag til tiltak i "Kommunedelplan for Kulturminner 2019-2024"	
1	Kvalitetssikre Askeladden og registrere de fornminnene man kjenner til.
2	Tilrettelegge området rundt 1000-års stedet med bedre skilting
3	Kulturhistorisk registrering på Jortveit.
4	Kulturhistorisk registrering på Østerhusøygard.
5	Få tak i "Skeisteinen" slik at den kan vises frem i forbindelse med kulturstien på Verksmoen.
6	Informasjonsskilt ved tingberget i Nordre leir og ved tingberget i Tingberget.
7	Skilte turstier til bygdeborgene
Industrielle kulturminner	
8	Registrere kulturminnene på Verksmoen og i Flåt gruveområde i Askeladden
9	Nye informasjonsskilt i Flåt gruveområde, naturstien og mineralstien
10	Etablere kultursti på Verksmoen
11	Nye informasjonshefter
12	Fokus på lokalhistorie og formidling på turistinformasjonen
13	Jobbe for at Geologiseminar 2020 blir gjennomført på Evje
14	Tilrettelegge og skilte Hans Nilsen Hauges papirmølle samt prøve å få tak i møllesteinen fra privat eier.
15	Arbeide for å få tak i forretningsarkivet til papirmøllen.
16	Skilte Bratteklev grav fra fv. 42
17	Samarbeid med Iveland kommune
18	Skilting og tilrettelegging av området ved Einerkilen Urangruve
Kommunikasjon og ferdselsveger	
19	Vedlikeholde Allmannavegen og oppgradere skiltingen.
20	Kartlegge de gamle gruvearbeidervegene til Flåt gruve. - Øvre vegen til Nygruva fra Der Nord på Haugen og fra Undeland
21	Kartfeste gamle ferdselsårer
	o Gyvatn-Støylen-Lauvås
	o Kjerreveg Øvre Li- Ytre Li- Landsverk
	o Gammel veg fra Nedre Dåsvatn til Flystveit i Åseral
	o Kirkevegen Abusdal/Abusland – Moland – Tveit – Hornnes
	o Bispevegen

22	Skilte og tilrettelegge vannkilden ved Rishaug.
23	Gjennomgang av vedlikehold på sykkelrute 3. Skilte kulturminner langs denne.
24	Bevare/flytte lagerbygg fra Setesdalsbanen ved gamle dyrskuplassen
25	Skilting og tilrettelegging av drikkekar Dåsvannsdalen
26	Rekonstruere drikkekar ved Åvollkleiv
Bygningsmiljø	
27	Etablere kulturminnestier
	o Hornnesbygda
	o Evjemoen
28	Historiske bygninger merkes med kulturhistoriske "Blå skilt"
29	Inngå avtale med Hornnes hjelpefengsels venner
30	Legge inn aktuelle bygninger i Askeladden
31	Oppgradere skilting av kulturstien i Flåt gruveområde, samt registrere bygninger o.l. i Askeladden
32	Legge inn hensynssone kulturmiljø på bygg nevnt i dette dokumentet. Tilhørende bestemmelse som sikrer at kulturminnet blir vurdert og dokumentert før det gjennomføres eventuelle endringer.
33	Starte prosess i forhold til vern av Futegarden
Kulturlandskap	
34	Gi tilskudd til istandsetting av verdifulle kulturlandskap
35	Registrere alle ødegardene rundt Høvringen (Mogstads skrifter)
Krigsminner	
36	Registrering av krigsminner etter 2. Verdenskrig
37	Etablere kulturminnesti på Evjemoen.
Museer og opplevelse	
38	Utrede og utvikle et opplevelsessenter for geologi, mineraler, gruve- og smelteverkshistorie på Agder
39	Audioguide på Forsvarsmuseet og geomuseet på Fennefoss
40	Se på mulighetene for samarbeid med Kanonmuseet i Kristiansand
41	Aktiv bruk av museene til undervisning i barnehage, skole og kulturskole
42	Vise frem deler av mineralsamlingen i sentrum for å skape interesse for museet.
Immaterielle og løse kulturminner	
43	Digitalisere alle foto
44	Vedlikeholde "Bygg 27"
45	Støtte opp om utgivelser av lokalhistoriske hefter
46	Audioguiding i museene
47	Arbeide for å få tak i arkivet fra Raffineringsverket

Evje og Hornnes kommune
- hjertet i Agder